

Голові разової спеціалізованої вченої ради
у Державному університеті «Київський авіаційний
інститут»
доктору юридичних наук, професору
Бабіну Борису Володимировичу

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Пашинної Лілії Василівни
«Міжнародно-правовий захист прав людини в умовах збройного конфлікту»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 293
«Міжнародне право» галузі знань 29 «Міжнародні відносини»

Актуальність теми дисертаційної роботи. Дисертаційне дослідження Л.В.Пашинної присвячене актуальному питанню міжнародного права. Адже, сьогодні збройні конфлікти продовжують бути однією з головних загроз міжнародній безпеці, стабільності та правам людини. Особливої гостроти це питання набуло у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України, яка супроводжується масовими та систематичним вчиненням воєнних злочинів, злочинів проти людства (людяності) та геноциду, -- найзухваліших порушень прав людини.

Актуальність теми зумовлена необхідністю переосмислення міжнародно-правових механізмів захисту прав людини в умовах збройного конфлікту, зокрема в частині забезпечення відповідальності за вчинені міжнародні злочини, й особливо забезпечення прав цивільного населення, полонених, переміщених осіб та інших категорій, які перебувають у вразливому становищі.

Відтак тема дисертації, обрана Л.В.Пашинною, є актуальною, своєчасною і значимою для науки міжнародного права.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертація є комплексною науковою працею, в якій здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано вирішення наукового завдання, що полягало у

аналізі міжнародно-правових механізмів захисту прав людини в умовах збройного конфлікту, з урахуванням теоретичних засад, практичної реалізації та взаємодії норм міжнародного гуманітарного права і міжнародного права у сфері прав людини.

Відповідно до мети та завдань, об'єкта і предмета дослідження робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, які охоплюють шість підрозділів, висновків та списку використаної літератури.

Положення, висновки та пропозиції, сформульовані в дослідженні, можуть бути використані:

- у законотворчій діяльності – при підготовці проєктів нормативно-правових актів, що стосуються адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів у сфері прав людини під час збройного конфлікту, зокрема щодо захисту цивільного населення, внутрішньо переміщених осіб, біженців, полонених тощо;

- в діяльності органів державної влади та правоохоронних органів – з метою забезпечення дотримання міжнародних гуманітарних зобов'язань України, розробки інструкцій та процедур взаємодії з міжнародними інституціями, фіксації фактів порушень прав людини та належного реагування на них;

- у роботі міжнародних та національних правозахисних інституцій – при здійсненні моніторингу, підготовці звітів та оцінці ефективності дотримання стандартів гуманітарного права в зоні збройного конфлікту;

- у правозастосовній практиці судів України – при розгляді справ, що пов'язані з порушеннями прав людини в умовах війни, зокрема в аспекті застосування міжнародного права у внутрішньому правопорядку;

- у навчальному процесі – у процесі викладання дисциплін міжнародно-правового профілю (міжнародне гуманітарне право, міжнародне право прав людини, міжнародне кримінальне право);

- у науковій сфері – для подальших досліджень у галузі міжнародного права, зокрема з питань поєднання гуманітарного і правозахисного підходів, а

також ролі держави у забезпеченні прав особи в умовах нестабільності й конфлікту.

Робота у цілому відповідає вимогам щодо обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження. Дисертація Л.В. Пашинної є першим в Україні комплексним дослідженням міжнародно-правових механізмів захисту прав людини в умовах збройного конфлікту.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у тому, що автором уперше: запропоновано цілісне бачення правового режиму захисту прав людини в умовах збройного конфлікту як комплексного міжгалузевого явища; на основі аналізу міжнародної практики сформульовано підхід до оцінки ефективності застосування міжнародно-правових норм у конкретних конфліктних ситуаціях, із врахуванням діяльності таких органів, як МКЧХ, ЄСПЛ та МКС; систематизовано типові порушення прав людини в умовах збройного конфлікту та пов'язати їх із відповідними міжнародно-правовими зобов'язаннями держав; визначено особливості правового статусу фізичної особи як об'єкта міжнародного захисту в умовах збройного конфлікту, з урахуванням сучасного розвитку інституту міжнародної кримінальної відповідальності.

Отримані дисертантом результати мають наукову новизну та є обґрунтованими.

Заслужують на позитивну оцінку низка положень дисертаційного дослідження.

Варто підтримати думку авторки, що «в історичній ретроспективі склалося так, що війна сприймалася як неминучий та іманентний елемент людського існування, і відповідно, діяла в умовах правового вакууму...; з появою сучасної системи національних держав і одночасним розумінням, формулюванням та піднесенням ролі і значущості гуманітарних принципів почала формуватися помітна трансформація поглядів на війну» (стор.24); «у сфері міжнародного права історична еволюція прав людини бере свій початок з періоду, коли в центрі уваги були права та обов'язки держав, а не окремих осіб. Бо саме держави

вважалися основними суб'єктами міжнародного права, а люди розглядалися як його об'єкти впливу» (стор.25).

Авторка цілком справедливо робить висновок, що «історія міжнародного захисту прав людини під час збройних конфліктів свідчить про постійну еволюцію підходу до ведення війни з орієнтацією на права людини. Зміни відбуваються під впливом глобальних подій, які вимагають адаптації правових норм до нових реалій. Від початку формалізації міжнародного гуманітарного права у XIX столітті, через страхітливі випробування двох світових воєн до сучасних додаткових протоколів Женевських конвенцій – історія захисту прав людини в умовах конфлікту є доказом глибокого вкорінення її основних здобутків в етосі міжнародного права» (стор.45).

Центральним розділом роботи є розділ 2 «Міжнародно-правове регулювання захисту прав людини в умовах збройних конфліктів», у якому авторка дослідила універсальні та регіональні стандарти забезпечення захисту прав людини в умовах збройних конфліктів (стор.78-98), а також міжнародні інституційні механізми захисту прав людини в умовах міжнародних збройних конфліктів (стор.98-121). Слід погодитися з тезою авторки, що «універсальні документи, як-от Женевські конвенції, забезпечують мінімальні стандарти гуманного поводження в час війни, тоді як ЗДПЛ зміцнює ідею універсальності та неподільності прав людини» (стор.97). Також заслуговує на підтримку теза, що «існуюча правова інфраструктура, хоча і є всеосяжною, стикається з істотними проблемами в її застосуванні, в першу чергу через мінливий характер конфліктів і різні можливості залучених до них суб'єктів, як державних, так і недержавних. Міжнародні органи, такі як Організація Об'єднаних Націй та регіональні суди з прав людини, незважаючи на їхню ключову роль, часто стикаються з політичними бар'єрами, дефіцитом ресурсів та складнощами сучасної війни. Ці фактори суттєво знижують їхню ефективність, підкреслюючи нагальну потребу в еволюції та зміцненні цих механізмів» (стор.120).

Цінним у дисертаційному дослідженні є розділ 3 дисертації «Співвідношення міжнародного гуманітарного права та національного права щодо захисту прав людини під час міжнародних збройних конфліктів», у якому

особливий акцент зроблений на питаннях імплементації та застосування міжнародного гуманітарного права в Україні. Дисертантка слушно зауважує, що «правова база, що регулює збройний конфлікт в Україні, визначається комплексним поєднанням міжнародних договорів, зокрема Женевських конвенцій, Додаткових протоколів до них і різних конвенцій, пов'язаних зі зброєю, а також національного законодавства. Ця база має вирішальне значення для регулювання ведення бойових дій, захисту цивільного населення та забезпечення відповідальності за порушення міжнародного права» (стор.136). Слушною є і думка авторки, що ратифікація Україною Римського статуту МКС дозволяє «ефективно співпрацювати з цією міжнародною установою, що сприятиме забезпеченню покарання осіб, винних у скоєнні особливо тяжких злочинів, які викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства» (стор.155)

Зауваження щодо змісту дисертаційної роботи. Відзначаючи належний теоретичний рівень дисертаційного дослідження, його практичну значимість та наукову новизну, слід зазначити, що у роботі містяться деякі дискусійні положення, а також при аналізі дисертації виникли питання, які потребують додаткового роз'яснення під час захисту, зокрема:

1. Значно би збагатило роботу: виокремлення періодизації історичних етапів розвитку міжнародного захисту прав людини в період збройних конфліктів (підрозділ 1.1); класифікація універсальних та регіональних стандартів забезпечення захисту прав людини в умовах міжнародних збройних конфліктів (підрозділ 2.1); вивчення досвіду держав, де були збройні конфлікти в останні декілька десятиліть щодо особливостей національних нормативних та інституційних механізмів у сфері захисту прав людини в період збройного конфлікту (розділі 3.2).

2. Досліджуючи питання імплементації норм міжнародного гуманітарного права в національну правову систему України, авторка зауважує, що «з точки зору правової ієрархії, міжнародні договори мають переважну силу над національними законами у випадках конфлікту, якщо вони ратифіковані та імплементовані відповідно до належних процедур» (стор.130). Проте виникає

питання щодо імплементації звичаєвих норм МГП в національну правову систему України, а також імплементацію інших міжнародних договорів, які не були ратифіковані (й не підлягали ратифікації), а згода на обов'язковість надана в іншій формі, або рішень міжнародних організацій. Чи підлягають вони імплементації? Яке місце вони будуть займати у «правовій ієрархії»?

3. На стор.148 авторка підкреслює, що «російська федерація, на відміну від України, не ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду. Відсутність ратифікованого Статуту обмежує юрисдикцію Міжнародного кримінального суду у розгляді передбачуваних воєнних злочинів і злочинів проти людяності в регіоні (стор.149). Виникає питання, про яку саме юрисдикцію щодо воєнних злочинів і злочинів проти людяності йдеться і чи щось би змінилося, якщо б РФ була державою-учасницею Римського статуту?

4. У міжнародно-правовій науці іноді зустрічається думка, що міжнародне право завжди відстає на одну війну (або одне «покоління воєн»). Іншими словами, у контексті міжнародного захисту прав людини під час збройного конфлікту, виникає питання: чи сучасні норми міжнародного права, які передбачають міжнародний захист прав людини є ефективними та достатніми в умовах сучасних збройних конфліктів? Які заходи повинні бути вжиті міжнародним співтовариством для покращення міжнародно-правового захисту прав людини в умовах збройного конфлікту?

5. Деякі тези потребують додаткової конкретизації. Так, на стор.82, стор.124 та стор.191 авторка підкреслює, що «міжнародні закони про права людини зберігають свою актуальність навіть під час воєнних дій». Виникає питання, що розуміється під «міжнародними законами про права людини»?

На стор.82 авторка зауважує, що «Хартії з прав людини не містять положень, що звільняють їх від застосування під час збройних конфліктів». Як така теза співвідноситься з можливістю держав здійснити дерогацію (відступ від положень) під час збройних конфліктів, що передбачено низкою міжнародних договорів у сфері захисту прав людини, в т.ч. Міжнародним пактом про громадянські та політичні права 1966 р. та Європейською конвенцією з прав людини 1950 р..?

Список використаної літератури налічує 409 найменування, однак чимало з них неодноразово повторюються у списку. Так, для прикладу повторюються джерела: 1, 8, 9, 11, 32, 36, 59, 83, 95 (Сенаторова О. В. Права людини і збройні конфлікти. Навчальний посібник); 114, 123, 125, 126, 127, 128 (Гнатовский М. М. Кваліфікація міжнародних збройних конфліктів у практиці міжнародних судових установ»); 341, 344, 345, 347, 353, 356, 366, 367, 393 (Скрипнюк О.В. Конституційно-правовий механізм реалізації та захисту прав і свобод людини в умовах війни: світовий досвід та Україна).

Висловлені зауваження та питання жодним чином не ставлять під сумнів теоретичне і практичне значення дисертаційного дослідження, а тільки закликають до наукової дискусії та визначають можливі перспективи подальших досліджень автора.

Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях. Основні теоретичні положення дисертації висвітлені у в 5 публікаціях, у тому числі 3 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджений МОН України, а також у 2 тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Відсутність порушення академічної доброчесності.

У дисертації викладено зміст власних досліджень автора. В анотації наведено перелік власних наукових праць, які прямо пов'язані з темою дисертаційної роботи та розкривають її зміст.

У роботі не виявлено порушень академічної доброчесності, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного автором дослідження.

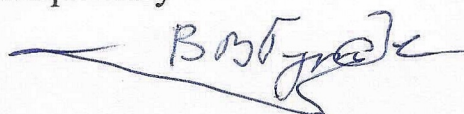
Ідентичність змісту анотації та основних положень дисертації. Аналіз анотації дозволяє стверджувати що її зміст відповідає основним положенням дисертації. Анотація не містить положень чи ідей, що не зазначені в основному тексті дисертації.

Анотація подана українською та англійською мовами і є узагальненим викладом основного змісту дисертаційного дослідження та основних результатів дослідження, що містять елементи наукової новизни.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Пашинної Лілії Василівни «Міжнародно-правовий захист прав людини в умовах збройного конфлікту», подане на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 «Міжнародне право» галузі знань 29 «Міжнародні відносини» свідчить про те, що робота виконана на високому теоретичному і методологічному рівні, та відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, Наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 Про затвердження Вимог до оформлення дисертації, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44., а її авторка – Пашинна Лілія Василівна за результатами прилюдного захисту дисертації заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 «Міжнародне право».

Офіційний опонент

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного права
Львівського національного університету
імені Івана Франка

 Віталій ГУТНИК

Підпис професора Віталія Гутника засвідчую:

Вчений секретар Львівського
національного університету
імені Івана Франка, доцент

 Ольга ГРАБОВЕЦЬКА